

Konditionalsætninger i gammeldansk

Forsøg på en bestemmelse af sprogbrugen i kirkelovene

Af BENTE LIEBST HANSEN

I. Formål, metode og materiale

Jeg vil i det følgende forsøge at gøre rede for anvendelsesmulighederne for forskellige typer foranstillede konditionalsætninger i sjællandske og skånske kirkelov. Det er således formålet at finde frem til de restriktioner, der gælder for forekomsterne af foranstillede konditionalsætninger i de to kirkelove.

Det siger sig selv, at det er problematisk at ville beskrive sprog og sprogbrug i tekster, der er nedskrevet for ca. 700 år siden; den viden om et sprog og dets anvendelsesmuligheder, som modersmålsforskeren umiddelbart besidder og anvender ved sine analyser, må vi konstruere os til v. h. a. et tekstmateriale. I den følgende analyse af kirkelovene må det derfor principielt anses for fordelagtigt, at man opererer med så få og simple begreber som muligt, d. v. s. at der ikke anvendes flere inddelingsgrunde end nødvendigt. Hvor mange inddelingsgrunde det er nødvendigt at operere med, vil blive afgjort ud fra det operationelle princip, at tolkningerne skal være modsigelsesfri, d. v. s. at tolkningerne ikke må kunne afkræftes af tekstmaterialet. Med andre ord: teksterne som sådanne fungerer som verifikationsmiddel for tolkningerne. Som yderligere middel til verifikation tjener i sidste instans tolkningernes forklaringsværdi; idet man nemlig v. h. a. de modsigelsesfri tolkninger kan forklare visse faktiske forhold, må disse tolkninger med rette kunne betragtes som generalisationer, der er relevante for tekstmaterialet.

At gøre rede for anvendelsesmulighederne for de forskellige typer konditionalsætninger i de to kirkelove er altså det samme som at rekonstruere en viden om dansk sprog og sprogbrug for ca. 700 år siden. Ved denne rekonstruktion vil jeg tentativt tolke anvendelserne for de forskellige konditionalsætningstyper, idet kravet om inddelingsgrundenes ringe antal og simpelhed samt princippet om modsigelsesfrihed skal være afgørende. Dernæst vil jeg verificere disse tolkninger på et udvalgt materiale af andre ældre middeldanske tekster samt efterprøve tolkningernes mulige forklarende værdi.

Som tekstgrundlag anvendes Skånske kirkelov efter AM 28, 8° (herefter SKL) og Sjællandske kirkelov, ældre redaktion, efter Stockh. C 69 (herefter SJKL). Som verifikationsmateriale anvendes desuden Skånske lov kap. 136–163 efter AM 28, 8° (herefter SL), tyveretten i Valdemars sjællandske lov, ældre redaktion, efter Uppsala De la Gardie 46, 4° (herefter VL) og Jyske lov II kap. 86–114 efter NkS 295, 8° (herefter JL). Alle teksterne citeres efter *Danmarks Gamle Landskabslove*, hvor hver især er trykt som tekst I.

II. Rekonstruktion af restriktionerne for forskellige konditionalsætningstypers anvendelsesmuligheder i kirkelovene

II. 1. Afgrænsning af konditionalsætningen som analyseobjekt. Af de foranstillede konditionalsætninger vil der kun blive taget hensyn til de absolut foranstillede; d. v. s. at foranstillede sideordnede konditionalsætninger, der ikke står i 1. position, samt styrede foranstillede konditionalsætninger ikke kommer i betragtning. Som eksempel på den sidstnævnte slags kan anføres: »Sua skal þe næfnd uaræ, at um kirkiu ran ær, þa skal næfnd uare af kirkiu sokn«, *Danmarks Gamle Landskabslove* I 840,2.

II. 2. Første analyse af kirkelovene ved begrebet 'anatorisk'. Den første analyse af kirkelovene anvender kun én inddelingsgrund, nemlig '±anatorisk'. Analysen er rent mekanisk. Hvis en lovbestemmelse (konditionalsætning + retsregel) lader sig flytte til et sted i den forudgående kontekst uden at indholdet af den grund forstyrres, er den '÷anatorisk'. En bestemmelse er derimod '+anatorisk', hvis den ikke kan flyttes frem i teksten. En bestemmelse har funktionen '+anatorisk', enten hvor der mangler nogle underforståede indholdsstørrelser (f. eks. hvis bestemmelsen indeholder proformer som pronominer eller proverber, der refererer til egtl. substantiver og verber i den forudgående kontekst), eller hvor der mangler visse udtryk (f. eks. fordi bestemmelsen på anden måde forudsætter den eller de forudgående bestemmelser, således hvis den indeholder en nægtelse (jfr. SKL 862,1 nedenfor Eks. 18), eller et led, der emfatisk sætter bestemmelsen i modsætning til den eller de forudgående (jfr. *sialfa*, SKL 832,2 nedenfor Eks. 3). Jeg ser i denne forbindelse bort fra kapiteloverskrifter,

der ikke står inde i den egentlige tekst, og som kun forekommer i SJKL.

De forskellige typer konditionalsætninger fordeler sig på de to funktioner på følgende måde:

Figur 1. Fordelingen af de forskellige konditionalsætningstyper i forhold til begrebet 'anatorisk'.

SKL	'÷ anatorisk'	SJKL
<i>æn um ...</i> ¹		<i>æn of ... , æn om ...</i> ²
subst. + <i>um ...</i> ³		subst. + <i>of ...</i> ⁴
.....		<i>of ...</i> ⁵
spørgeform ⁶		spørgeform ⁷
.....		<i>æn + spørgeform</i> ⁸
'+ anatorisk'		
<i>æn ...</i> ⁹	
<i>æn um ...</i> ¹⁰		<i>æn of ... , æn om ...</i> ¹¹
spørgeform ¹²		spørgeform ¹³
<i>æn + spørgeform</i> ¹⁴		<i>æn + spørgeform</i> ¹⁵
<i>þa um ...</i> ¹⁶	

En matriks, opstillet for hver af de to kirkelove, kommer da til at se således ud:

Figur 2.

SKL	'anatorisk'	SJKL	'anatorisk'
<i>æn ...</i>	+	
<i>æn um ...</i>		<i>æn om, of ...</i>	
subst. + <i>um ...</i>	÷	subst. + <i>of ...</i>	÷
.....		<i>of ...</i>	÷
spørgeform		spørgeform	
<i>æn + spørgeform</i>	+	<i>æn + spørgeform</i>	
<i>þa um ...</i>	+	

Hvor der ikke findes nogen markering i matriksen ud for en konditionalsætningstype, betyder det, at den pågældende type både forekommer som ' + anaforisk' og ' ÷ anaforisk'.

Det fremgår da klart af de to matrikser, at SKL og SJKL, i relation til begrebet 'anaforisk', viser variation i anvendelsen af typen *æn* + spørgesætning.

Som det ses af noterne 1–16, foreligger der langt flere afvigelser mellem de to love, end det direkte fremgår af matrikserne. Der skal derfor gives en oversigt over de parallelsteder hvor begge lovtekster har en konditionalsætning.

Figur 3. Oversigt over de parallelsteder, hvor begge tekster har konditionalsætninger.

SKL	' ÷ anaforisk'	SJKL
<i>æn um</i> . . . (5 mulige korrespondenser til SJKL ¹)		<i>æn of, om</i> . . . (2 gange) spørgeform (1 gang ¹⁷) <i>æn</i> + spørgeform (2 gange ¹⁸)
subst. + <i>um</i> . . . (2 mulige korrespondenser til SJKL ³)		subst. + <i>of</i> (1 gang) <i>æn of, om</i> . . . (1 gang ¹⁹)
spørgeform (4 mulige korrespondenser til SJKL ⁹)		spørgeform (2 gange) <i>æn of, om</i> . . . (1 gang ²⁰) <i>æn</i> + spørgeform (1 gang ²¹)
	' + anaforisk'	
<i>æn</i> . . . (5 mulige korrespondenser til SJKL ⁹)	 <i>æn of, om</i> . . . (1 gang ²²) <i>æn</i> + spørgeform (3 gange ²³) <i>of</i> . . . (1 gang ²⁴) (' ÷ anaforisk')
<i>æn um</i> . . . (14 mulige korrespondenser til SJKL ¹⁰)		<i>æn of, om</i> . . . (3 gange) <i>æn</i> + spørgeform (9 gange ²⁵) <i>æn</i> + spørgeform (2 gange ²⁶) (' ÷ anaforisk')
spørgeform 8 mulige korrespondenser til SJKL ¹²)		spørgeform (4 gange) spørgeform (1 gang ²⁷) (' ÷ anaforisk') <i>æn</i> + spørgeform (3 gange ²⁸)
<i>æn</i> spørgeform (2 mulige korrespondenser til SJKL ¹⁴)		<i>æn</i> + spørgeform (2 gange)

De henvisninger er ikke medtaget, der i noterne 1–16 står i parentes, nemlig henvisninger til steder hvor der kun findes konditionalsætning i den ene af teksterne. Hvor intet andet angives, er der identitet mellem parallelstederne i de to tekster i henseende til begrebet '± anaforisk'.

I 4 tilfælde har SKL '+anaforisk', hvor SJKL har '÷ anaforisk'.

SKL

'+anaforisk'

- 1° Um kynzimi þa ær þættæ ræt:
Æn man fæstær frænkunu sina,
 ok fræknær þæt biskop ok
 læggær a forbuþ, tækær han
 hana a forbuþ, før æn lohum
 ær delt, þa a han i ban at gangæ;
 (835,3)²⁴

- 2° Kirkiu um uihþ uarþær, skal
 æi atær uiia, num lōs
 uarþær altæræ stæn ællær
 bristi af altræ horn, æn
 þo at kirkia uarþi bōt, num
 uarþi sua spiallæþ, at æi
 þole guz ræt, at hun muhi
 u uihþ uara. *Æn um uiia skal,*
 þa skulu bōndar biskop þre
 nætær fōþæ, kapalanum half
 mark gifa, bursuæn øræ;
 (822,2)²⁶

- 3° Brytær man hælh i kirkiu
 garþe, ok dyl han, uiti mæþ
 tolf lahfastum mannum; *æn um*
man brytær i kirkiu sialfa,
aftær ællær fram, dyli mæþ

SJKL

'÷ anaforisk'

Of man fæstær sin frænkona
 oc hōrær biscop thæt oc
 læggær han thæm forboth a.
 oc tækær han hænnæ sithæn
 .i. for both før æn thæt
 worthær loghlikæ delt tha
 a. biscop han at ban|sætæ.
 (449,15)

Kirkæ of hun wighæs tha ma
 hun æy annær sinnæ wighæ[s].
 utæn thær worthær lōs altær
 sten ællær at hyrnæ bristæ
 af altær ællær at hun worthær
 swa mikælek spiallæth at thær
 ma æy guz|thiænæstæ .ij. wæræ.

Om kirkæ wigh
Æn skal man wighæ kirkæ. tha
 aghæ kirkæ!mæn at haldæ biscop
 en nat // a theræ cost. hans
 kaplan sculæ the giwæ half
 mark. oc hans burswen en øræ.
 (446,4)

æn of man|brytær hælgh .i.
 kirkægarth oc dyl han tha
 wæriæ sek mæt en tyltær eth
 tolf lagh fæstæ mæn. *æn*
brytær man i. kirkæ tha

t//olf næfndum mannum;
(832,2)²⁶

wæriae sek mæth næfnd .i.
kirkæ soghn
(449,2)

4° Æn þæsæ æræ loh um kirkiu
ran: *tækær man af kirkiu
æll//ær utæn kirkiu þæt ær
gupi ær til handæ uihþ,
ællær af kirkiu nokæt þæt
ær annær man hafir þær
lahæt, utæn lof hins ær
þær lahþe, rætæ ut ok bõtæ
a þre mark;
(827,1)²⁷*

*Tækær man af kirkæ ællær af
kirkæ garth nokæt thæt ær
guth ær til hændæ wigh.
ællær af kirkæ nokæt thæt ær
annær man hauær til halz
laght utæn hans lof ær thæt
thær laghtæ. rætæ ut thæt
han tok oc bõtæ a thre mark.
(447,7)*

Det første og det fjerde parallelsted ligner hinanden, idet SKL har funktion '+anatorisk', fordi de pågældende retsbestemmelser ikke kan flyttes frem foran henholdsvis *Um kynzimi þa ær þættæ ræt:* og *Æn þæsæ æræ loh um kirkiu ran:*, som ganske mangler paralleller ved de tilsvarende bestemmelser i SJKL. Også parallelstederne 2° og 3° kan sammenføres. Eksemplerne fra SKL er '+anatoriske', mens eksemplerne fra SJKL er '÷anatoriske' da SKL indeholder kriterier for begrebet '+anatorisk' i modsætning til SJKL. I eksempel 2° giver SKL nemlig ikke oplysninger om, hvad det er man *uiæ* skal, mens SJKL gør dette ved substantivet *kirkæ*. I eksempel 3° har SKL et beskrivende led *sialfa*, der fremhæver *kirkiu* i modsætning til den forudgående bestemmelses *kirkiu garþe*; SJKL indeholder ikke et sådant beskrivende led, og bestemmelsen står blot sideordnet til den forudgående bestemmelse uden at fremhæve, at den står i et modsætningsforhold hertil.

Betragter man nu parallelstederne 2° og 3° i forbindelse med figurerne 2 og 3, kan man konstatere følgende:

- I SKL har *æn* + *spørgeform* altid funktionen '+anatorisk', mens *æn um . . .* og *spørgeform* kan have både funktionen '+anatorisk' og '÷anatorisk'. Dette sidstnævnte gælder også for SJKL.
- I 2 tilfælde, nemlig i de ovenfor anførte eksempler 2° og 3°, har SKL typen *æn um . . .* med funktionen '+anatorisk' svarende til SJKL's *æn* + *spørgeform* med funktionen '÷anatorisk'. SJKL har

her hverken underforstået et led eller indeholder et led, der sætter den pågældende bestemmelse i emfatisk modsætning til den forudgående bestemmelse, således som SKL.

- c. SJKL har udover de nævnte 2 eksempler 3 andre eksempler på typen *æn + spørgeform* med '÷ anaforisk' funktion. D.v.s. at SJKL har i alt 5 tilfælde med *æn + spørgeform* med funktionen '÷ anaforisk' overfor i alt 17 tilfælde af *æn + spørgeform* med funktionen '+ anaforisk'.
- d. Til de tre ikke anførte eksempler fra SJKL med *æn + spørgeform* med funktionen '÷ anaforisk' svarer i SKL typen *æn um . . . 2 gange, spørgeform 1 gang*.

De tre sidstnævnte parallelsteder lyder:

SKL	SJKL
'÷ anaforisk'	'÷ anaforisk'
<p>5° <i>Æn um man liggær a dōzdæhi ok gifær gupi ehn sina, þa ma han gifa halfæn hofoplōt sin, ok æi i sotum meræ; æn um þæt uil dylia arfæ hans at hanum dōþum, ok sihir præstæn, at gifæt uar, þa dyli þæt arfin mæþ tolf lahfastum mannum; æn uitni æræ til, þe ær a hōrþo ok yfir sato, ok uil þo æn arfæn i gen uitni dylia, þa uiti þæt mæþ tolf næfndom mannum i kirkiu sokn. <i>Æn um hel man uil sik in gifæ, þa fare//han in mæþ allum hofoplōt sinum.</i> (834,3)¹⁸</i></p>	<p><i>Æn of nokær wil giwæ .i. sotæsiæng tha ma han æy mer giuæ æn half sin houet lot. æn om hans aruinggæ wiliæ thæt dylia eftær han dōth oc sighær præst æn [at]thæt war giuæt tha//mughæ aruinggæ thæt dylia mæth tolf laghfæstæ mæn. æn ær tuiggæ mannæ witnæ til thær a hōrthæ muæ aruinggæ dylia mæth næfnd .i. kirkæ soghn. oc tho æy wildæ næfnd. <i>æn wil man hel in .i. klostær faræ</i> tha ma han in faræ mæth al sin houæth lot. (449,11)¹⁸</i></p>
<p>6° <i>Æn um man ueter mishælde i bardahe ællær i rane fæþær ællær moþor, broþor ællær systur, syzkinæ bōrnum ællær næst syzkinæ bōrnum,</i></p>	<p><i>Thættæ ær ræt om kun bardaghæ. næst suskinæ bōrn. oc alt thæt thær! for innæn ær. .a. at dylia mæth næfnd! swa ær oc um kunt ran. <i>æn worthær</i></i></p>

þæt skal mæþ næfnd dylia.
 Æn um ukunnæra ær, þa uiti
 mæþ lahfastum mannum. Æn um
 mislekin uarþær præst, þæt
 skal mæþ næfnd dylia;
 (839,2)¹⁸

præst barth. tha .a. thæt
 [mæth] næfnd at dylia .i.
 kirkæ soghn swa sum foræ//
 kirkæ ran.
 (450,11)¹⁸

7° Æn um//han tækær af kirkiu
 repd[r]øht land alt ællær af
 kirkiu þokka lande akær ællær
 æng ok kallær sik æha, uiti
 þæt mæþ næfnd kirkiu manne
 ællær rætæ ut ok bõtæ þre
 mark.

Hoggær man i kirkiu
schoe uefælas, ok netær han,
 uiti mæþ þrim mannum ællær
 bõtæ tua øræ.
 (831,1)²¹

æn tækær han af kirkæ
 repdræghæn iorth alt allær!
 af tokke ællær æng. oc kallær
 sek thæt ægæ. tha væriæ sek
 mæth; næfnd .i. kirkæ soghn.
 æn bristær hanum næfnd tha rætæ
 thæt ut oc bõtæ a thre mark.

om kirkæ skogh
Æn hugær man .i. kirkæ skog
wandæ las. oc dyl han//tha
 væriæ sek mæth thre mæn ællær
 bõtæ two øræ.
 (448,11)²¹

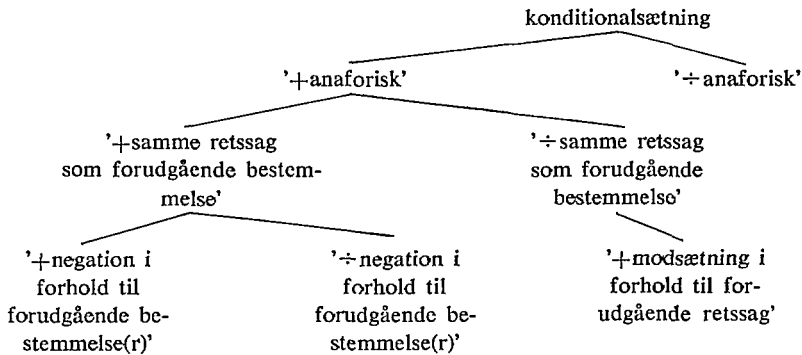
Det fremgår af parallelstederne 5°, 6° og 7°, at retsbestemmelserne med de pågældende konditionalsætninger faktisk alle står i et modsætningsforhold til de(n) forudgående bestemmelse(r), således som tilfældet var i eksempel 3°. I eksempel 5° er der tale om, at en rask mand vil gå i kloster i modsætning til de foregående bestemmelser døde eller syge mand. I eksempel 6° er der tale om mishandling af en præst i modsætning til de forudgående bestemmelser familiemedlemmer. Endelig i eksempel 7° er der tale om, at en mand stjæler fra kirkens skov, mens han i de forudgående bestemmelser stjæler fra kirkens rebdragne jord. Der er som sagt her tale om et lignende modsætningsforhold mellem en bestemmelse og den forudgående som den, der forelå i eksempel 3° i SKL.

Det kunne derfor tænkes, at begrebet 'anatorisk' skulle defineres på en noget anden måde, nemlig ikke slet så mekanisk som vi har gjort det. Vi har konstateret, at de 5 tilfælde, hvor SJKL har typen *æn + spørgeform*, tilsyneladende med funktionen '÷ anatorisk' (jfr. punkterne b) og d)), står i et modsætningsforhold, der svarer til eksempel 3° i SKL, som tydeligt nok må bestemmes som '+anatorisk' som følge af

det fremhævende 'sialfa'. Vi vil nu forsøge at inddrage dette modsætningsforhold i definitionen af '+anatorisk', således at konditionalsætningstypen *æn + spørgeform* ikke blot i SKL, men også i SJKL får markeringen '+anatorisk'. En sådan omtolkning vil få matrikserne i figur 2 til at stemme overens, hvad også tallene for SJKL synes at antyde i punkt c.

II. 3. Analyse af kirkelovene v. h. a. det reviderede begreb 'anatorisk'. Det gælder nu om at lave en ny definition på begrebet 'anatorisk', som ikke lader sig afkræfte af kirkelovene, og som lader sig verificere på kontrolmaterialet. Med henblik herpå kan følgende trædiagram med fordel opstilles:

Figur 4.

Funktionen '÷anatorisk' er defineret negativt i forhold til funktionen '+anatorisk', dvs. hvis konditionalsætningen i en bestemmelse ikke har funktionen '+anatorisk', har den funktionen '÷anatorisk'. Begrebet '+anatorisk' har det mere specificerede underbegreb 'samme retssag som forudgående bestemmelse'. Begrebet 'samme retssag som forudgående bestemmelse' defineres i relation til de implicerede parter: en bestemmelse har funktionen '+samme retssag som forudgående bestemmelse', hvis de implicerede parter overhovedet kan være de samme i den pågældende bestemmelse og den forudgående bestemmelse; hvis de implicerede parter ikke kan være de samme i den pågældende bestemmelse og den forudgående, er der mulighed for funktionen '÷samme retssag som forudgående bestemmelse', nemlig hvis den pågældende bestemmelse kan defineres som '+modsætning i for-

hold til forudgående retssag'. Begrebet '+samme retssag som forudgående bestemmelse' har det mere specificerede underbegreb 'negation i forhold til forudgående bestemmelse(r)'. En bestemmelse har funktionen '+negation i forhold til forudgående bestemmelse(r)', hvis den benægter eller søger at benægte sandheden af de(n) forudgående bestemmelse(r). Funktionen '÷negation i forhold til forudgående bestemmelse(r)' er negativt defineret i forhold til '+negation i forhold til forudgående bestemmelse(r)', d. v. s. at hvis en bestemmelse ikke har funktionen '+negation i forhold til forudgående bestemmelse(r)', har den funktionen '÷negation i forhold til forudgående bestemmelse(r)'. En bestemmelse har funktionen '+ modsætning i forhold til forudgående retssag', hvis et eller flere af dens led med undtagelse af de implicerede personer sammen med et eller flere led i den forudgående retssag kan betragtes som co-hyponymer i relation til et mindre specielt overordnet begreb²⁹. De allerede anførte eksempler fra SKL kan tjene til eksemplificering herpå: I eksempel 3° har vi således co-hyponymerne *brytær man hælh i kirkiu garpe* og *æn um man brytær i kirkiu sialfa*, der kan betragtes i relation til det mindre specielle overbegreb *brytær man hælh*. I eksempel 5° forekommer co-hyponymerne *Æn um man liggær a dözdaehi ok gifær guþi ehn sina* og *Æn um hel man uil sik in gifæ*, der kan betragtes i relation til overbegrebet *gifær (man) guþi ehn sina*. I eksempel 6° har vi co-hyponymerne *Æn um man ueter mishælde i bardahe ællær i rane fæþær . . . moþor, broþor . . . systur, syzkinæ bõrnum . . . næstsyzkinæ bõrnum . . . Æn um ukunnæræ ær* og *Æn um mislekin uarþær præst* i relation til overbegrebet *um man ueter mishælde i bardahe ællær i rane*. I eksempel 7° har vi co-hyponymerne *Æn um/!han tækær af kirkiu repd(r)øht land alt ællær af kirkiu þokka lande akær ællær æng ok kallær sik æha* og *Hoggær man i kirkiu skohe uefælas* i relation til det overordnede *um (man) tækær af kirkiu*.

Specielt for kirkelovene gælder (indtil videre) følgende realisationer:

- ' +negation i forhold til forudgående bestemmelse(r)' realiseres ved
æn um, om, of . . . (SKL 9 gange, SjKL 4 gange³⁰)
æn + spørgeform (SKL 2 gange, SjKL 8 gange³¹)
æn . . . (SKL 2 gange³²)
- ' ÷negation i forhold til forudgående bestemmelse(r)' realiseres ved
spørgeform (SKL 7 gange, SjKL 4 gange³³)
æn + spørgeform (SjKL 2 gange³⁴)

- æn* . . . (SKL 2 gange³⁵)
þa um . . . (SKL 1 gang³⁰)
 '÷ modsætning i forhold til forudgående retssag' realiseres ved
spørgeform (SKL 2 gange, SJKL 1 gang³⁷)
æn um, om, of . . . (SKL 14 gange, SJKL 2 gange³⁸)
æn + *spørgeform* (SKL 1 gang, SJKL 15 gange³⁹)
subst. + *um* . . . (SKL 1 gang⁴⁰)
æn . . . (SKL 1 gang⁴¹)
 '÷ anaforisk' realiseres ved
spørgeform (SKL 3 gange, SJKL 3 gange⁴²)
of . . . (SJKL 1 gang⁴³)
æn um, om, of . . . (SKL 2 gange, SJKL 2 gange⁴⁴)
subst. + *um, of* . . . (L 1 gang, SJKL 1 gang⁴⁵)

Som det fremgår af noterne 30 til 45, er der adskillige afvigelser i de to kirkeloves anvendelse af de forskellige typer konditionalsætninger. Der skal derfor, inden en yderligere kommentering af reglerne, gives en oversigt over de mulige korrespondenser, nemlig igen over de parallelsteder, hvor begge tekster har en konditionalsætning. Som før (jfr. Figur 3) tager også denne oversigt sit udgangspunkt i SKL.

Figur 5. Oversigt over de parallelsteder, hvor begge tekster har konditionalsætninger.

SKL	'÷ negation'	SJKL
<i>æn um</i> . . . (7 mulige korrespondenser til SJKL ³⁰)		<i>æn om</i> . . . (3 gange) <i>æn</i> + <i>spørgeform</i> (4 gange ⁴⁰)
<i>æn</i> + <i>spørgeform</i> (2 mulige korrespondenser til SJKL ³¹)		<i>æn</i> + <i>spørgeform</i> (2 gange)
<i>æn</i> . . . (2 mulige korrespondenser til SJKL ³²)	 <i>æn of</i> . . . (1 gang ⁴⁷) <i>æn</i> + <i>spørgeform</i> (1 gang ⁴⁸)
	'÷ negation'	
<i>spørgeform</i> (5 mulige korrespondenser til SJKL ³³)		<i>spørgeform</i> (3 gange) <i>æn</i> + <i>spørgeform</i> (1 gang ⁴⁹) <i>spørgeform</i> (1 gang ⁵⁰) (funktionen er her '÷ anaforisk'. Denne funktionelle afvigelse er forklaret under omtalen af eksempel 4°)

<i>æn</i> . . . (2 mulige korrespon- denser til SJKL ³⁵) <i>æn</i> + <i>spørgeform</i> (1 gang ⁵¹) <i>of</i> (1 gang ⁵²) (funktionen er her '÷ anaforisk'. Denne funktionelle afvigelse er forklaret under omtalen af ek- sempel 1°)
'+ modsætning'	
<i>spørgeform</i> (4 mulige korrespon- denser til SJKL ³⁷)	<i>spørgeform</i> (1 gang) <i>æn</i> + <i>spørgeform</i> (3 gange ⁵³)
<i>æn um</i> . . . (11 mulige korrespon- denser til SJKL ³⁸)	<i>æn om</i> . . . (1 gang) <i>æn</i> + <i>spørgeform</i> (9 gange ⁵⁴) <i>spørgeform</i> (1 gang ⁵⁵)
<i>æn</i> + <i>spørgeform</i> (1 mulig korrespon- dens til SJKL ³⁹)	<i>æn</i> + <i>spørgeform</i> (1 gang)
<i>subst.</i> + <i>um</i> . . . (1 mulig korrespon- dens til SJKL ⁴⁰) <i>æn om</i> . . . (1 gang ⁵⁶)
<i>æn</i> . . . (1 mulig korrespon- dens til SJKL ⁴¹) <i>æn</i> + <i>spørgeform</i> (1 gang ⁵⁷)
'÷ anaforisk'	
<i>spørgeform</i> (3 mulige korrespon- denser til SJKL ⁴²)	<i>spørgeform</i> (2 gange) <i>æn of</i> . . . (1 gang ⁵⁸)
<i>æn um</i> . . . (1 mulig korrespon- dens til SJKL ⁴⁴)	<i>æn of</i> . . . (1 gang)
<i>subst.</i> + <i>um</i> . . . (1 mulig korrespon- dens til SJKL ⁴⁵)	<i>subst.</i> + <i>of</i> . . . (1 gang)

Hvor intet andet er angivet, forholder parallelstederne sig ens til begrebet '± anaforisk'.

Ved at sammenstille diagrammet i figur 4 med figur 5 kan følgende konstateres:

e. *spørgeform*:

Spørgeform anvendes 3 gange med funktionen '÷ anaforisk' og 3 gange med funktionen ':-negation' i hver lovtekst, og i alle 6 tilfælde er der tale om parallelsteder. *Spørgeform* anvendes ikke ved funktionen '+negation' i nogen af de to tekster. SJKL anvender *spørgeform* 1 gang ved funktionen '+ modsætning', hvor SKL har typen *æn um . . .*:

SKL	SJKL
8° <i>Æn um bøndær ok biskop skil um loh, þa skal þese skrift þera i mællin skiftæ.</i> (864,1)	<i>Skil biscop wit bøndær om logh tha skal thænnæ ræt oc thænnæ scrift thæm .i mællæn skilia.</i> (456,4)

Eksemplet i SJKL har måske snarere funktion som det mindre specificerede overbegreb, hvortil enhver af retssagerne i kirkeloven står som co-hyponym; eksempel 8° kunne i virkeligheden stå som overskrift over loven og således have funktionen '÷ anaforisk', og ikke '+ modsætning'. SKL har 4 gange *spørgeform* ved funktionen '+ modsætning', hvor SJKL 1 gang har *spørgeform*, 3 gange *æn + spørgeform*. I disse eksempler kan *spørgeform* betragtes som stilistisk variation:

SKL '+ modsætning'	SJKL '+ modsætning'
9° Stæfnæ skal manni a brofial sinni at ahøro grannæ sins. Sitær han um tua stæfningæ kuær, bõtæ huær mæþ siahs øræ ællær dyli mæþ siahs mannum. <i>Sitær han kuær at þripia stæfnu, bõtæ þre mark ællær dyli mæþ tyltær eþ. Þa skal stæfnæ fiarþa sinni i kirkiu um hælæhæn dah at ahøru præste ok kirkiu manna;</i> sitær han kuær um þe st//æfning, þa ær han sotær bæþe til botæ stæfnu ok hofþsak. (856,3)	Man a at stæfnæ annæn a sin brofiæl. at grænnæ a hørændæ. sitær han tu kal bõtæ hwær mæth sæx øræ ællær dylia hwært mæth sæx mæn. <i>sitær han thrithiæ stæfnæ. tha bõtæ thre mark. ællær dylia mæth tolf mæn. æn fiærthæ sinnæ a præst at stæ[f]næ hanum .i. scruth. kumær han æy æn tha. tha ær han fallæn!</i> bothæ for soghn oc swa fore houæth sak (454,6)

- 10° Uil hin bansatte sik af banni
 løsa fōrstæ ar, bōtæ stæfnu
 ok sak ok þre mark fore ban;
 æn um gar ofna annæt ar, bōtæ
 stæfnu ok sak ok siahs mark
 fore ban; æn gar ofna þriþia
 ar, þa bōtæ stæfnu ok sak ok
 ni mark fore b//an; *gar þæt a
 fiarþæ ar*, þa bōte han stæfne
 ok sak ok firitiuhu mark fore
 ban ok aldrih meræ.
 (860,1)
- 11° Þæmmæ ræti i gen þa gafu
 bōndær biskope þriþiungs
 tinde af alli sæþ sinni ok
 enstaþ hem at fōre innæn
 kirkiu sokn. Æn um sak
 uarþær gifin bondæ, at han
 hafir alziki ret af tindæ
 sinum, stande fore mæþ tolf
 lahfastum mannum; *uarþær
 hanum sak gifin, at han hafir
 sum [t] ret, ok æi alt, //uiti
 mæþ en eþe sinu ællær late ut
 tindæ ok bōtæ half mark.*
 (862,3)
- Æn hwo sum .i. ban worthær!
 sæt mæth ræt skiæl. oc wil han
 af ban .i. fōrstæ aar. tha
 bōtæ stæfnæ oc sak. oc thre
 mark. for ban. æn gær thæt a.
 annæt ar. tha bōtæ stæfnæ oc
 sak oc sæx mark. for ban. æn
 gær thæt a thrithiæ ar. tha
 bōtæ stæfnæ oc sak oc ni mark.
 for ban. *æn gær thæt a fiarþæ
 ar* tha bōtæ stæfnæ//oc sak.
 oc firætiughæ mark. for ban
 oc sithæn aldre mer
 (455,5)
- Fore thænnæ ræt hauæ bōndær
 iæth biscop thrithing tindæ af
 al theræ sath. oc en stæth hem
 [at] fōræ .i. kirkæ soghn. æn
 om man worthær with at han
 hauær æy sin tindæ ræt. tha
 wæriæ sek mæth en tyltær eth.
*æn witær man hanum at han
 hauær sumpt ræt oc æy alt.* tha
 late ut oc bōtæ a half mark.
 ællær wæriæ sek mæth//sin
 enæ eth
 (456,1)

Det fremgår klart af disse eksempler, at SKL (tilsyneladende i modsætning til SJKL) søger variation af konditionalsætningstypen, idet der er 2 eller flere bestemmelser i træk med funktionen '+anatorisk'. Dette kan da også tjene som forklaring på SKL's anvendelse af *spørgeform* i det sidste af tilfældene, hvor SKL har *spørgeform* ved funktionen '+modsætning', mens SJKL på det tilsvarende sted har *æn + spørgeform*. Her er der tale om 3 parallelle bestemmelser med funktionen '+modsætning', nemlig *Æn um man pløhær af kirkiu . . .*, *Æn um han takær af kirkiu . . .* og *Hoggær man i kirkiu . . .*

2° Æn um man pløghær af kirkiu akre ællær [slar af] æng, ok uarþær þæt kært, biuþi til reps, um re[p]d[r]øht ær; æn af hanum repæs, þa hafi forgiort arfoþe sinu, æn um han saþe, sina sæþ, æn kirkiu ran ma þæt æi hetæ, num han uil æi repæ ok fôrær in a forbuþ. Æn um // han tækær af kirkiu repd[r]øht land alt ællær af kirkiu þokka lande akær ællær æng ok kallær sik æha, uiti þæt mæþ næfnd kirkiu manne ællær rætæ ut ok bøtæ þre mark.

Hoggær man i kirkiu

schoe uefælas, ok netær han, uiti mæþ þrim mannum ællær bøtæ tua øræ; æn um man hoggær uipkast, dyli mæþ tolf lahfastum mannum ællær bøtæ þre mark.
(831,1)

Æn om [man]pløghær af kirkæ akær ællær æng, oc warthær thæt kærth tha biuthæ tel reps, oc til ræt mal. æn repæs af hanum; tha hauæ forgiort sit aruæth. æn kirkæ ran ma thæt æy hetæ. utæn han wil æy repæ. oc fôrær in a forboth. æn tækær han af kirkæ repdræghæn iorth alt ællær; af tokke ællær æng, oc kallær sek thæt ægæ. tha wæriæ sek mæth næfnd .i. kirkæ soghn. æn bristær hanum næfnd tha rætæ thæt ut oc bøtæ a thre mark.

om kirkæ skogh

Æn hugær man .i. kirkæ skog wandæ las. oc dyl han // tha wæriæ sek mæth thre mæn ællær bøtæ two øræ. æn huggær man; annæn stor with .i. kirkæ skogh tha wæriæ sek mæth en tyltær eth ællær bøtæ thre mark.
(448,11)

I SKL har alle bestemmelserne i eksempel 12° funktionen ' + modsætning' undtagen bestemmelsen *æn af hanum repæs . . .*, der har funktionen ' ÷ negation'. Alle bestemmelserne med funktionen ' + modsætning' har konditionalsætningstypen *æn um . . .*, med undtagelse af det ene tilfælde med *spørgeform*. At SKL benytter sig af stilistisk variation i netop denne bestemmelse, kan begrundes ved, at mens der i bestemmelserne, der går forud for eksemplet med *spørgeform*, er tale om ran af kirkens *jord*, er der i bestemmelsen med *spørgeform* og den følgende bestemmelse tale om ran af kirkens *skov*.

Konklusion:

spørgeform er den karakteristiske konditionalsætningstype for funktionerne ' ÷ negation' og ' ÷ anaforisk' (jfr. Figur 5). Hvor *spørgeform*

ellers er anvendt, kan den i SKL forklares som stilistisk variation ved funktionen '+modsætning'; i SJKL kunne det eneste eksempel på *spørgeform*, hvor SKL havde en anden konditionalsætningstype netop forklares ved, at funktionen '÷anaforsk' var en særdeles mulig tolkning ved siden af funktionen '+modsætning' (jfr. eksempel 8°).

f. *æn um, om, of . . .*

Denne type anvendes overhovedet ikke i nogen af kirkelovene med funktionen '÷negation'. Med funktionen '+negation' har SKL 7 mulige korrespondenser til SJKL, og SJKL viser overensstemmelse i anvendelsen af typen *æn um, om, of . . .* 3 gange (i de øvrige 4 mulige korrespondenser har SJKL typen *æn + spørgeform*). Med funktionen '+modsætning' har SKL 11 mulige korrespondenser til SJKL. Her viser SJKL kun overensstemmelse med SKL i 1 tilfælde (ellers har SJKL *æn + spørgeform* 9 gange og *spørgeform* 1 gang; denne *spørgeform* er forklaret under punkt e., jfr. eksempel 8°, idet funktionen '÷anaforsk' her var en mulig tolkning).

Under funktionerne '+negation' og '+modsætning' viser SKL og SJKL 2 gange overensstemmelse i anvendelsen af typen *æn + spørgeform*; der er 1 eksempel under '+negation' og 1 under '+modsætning'. Disse 2 tilfælde lader sig i SKL indtil videre forklare som stilistisk variation, idet der i begge tilfælde er tale om mindst 2 sammenhængende bestemmelser med funktionerne '+negation' eller '+modsætning'.

'+negation'

SKL

SJKL

13° Mæn skal huær til loha takæ
først af by sinum i lahfasta
mann eþ; æn um æi ui//nz þær,
tæki af kirkiu sokn; æn uarþæ
sua mangi mæn sændær sæktæþæ,
at æi uinnæs mæn til i kirkiu
sokn, sær mæþ huærium, þa
gangæ til þe sammæ mæn ok
suæri forc allæ.
(855,1)

Æn sæktær biscop[s] umbæzmær
nokær man tha a han at wæriæ
sek mæth sinæ grænnæ. æn //
winæs hanum æy grænnæ. tha
tækæ .i. kirkæ soghn. æn
sæktær han swa manghæ at æy
winz tel logh. tha sværiæ
inbyrthæs tel allæ æræ worthæ
(454,1)

' + modsætning'

4° Uil hin bansatte sik af
 banni løsa fōrstæ ar, bōtæ
 stæfnu ok sak ok þre mark
 fore ban; æn um gar ofna
 annæt ar, bōtæ stæfnu ok sak
 ok siah mark fore ban; æn
 gar ofna þripia ar, þa bōtæ
 stæfnu ok sak ok ni mark fore
 b//an; gar þæt a fiarpæ ar,
 þa bōte han stæfne ok sak ok
 firitiuhu mark fore ban ok
 aldrih meræ.
 (859,4)

Æn hwo sum .i. ban worthær
 sæt mæth ræt skiæl. oc wil
 han af ban .i. fōrstæ aar.
 tha bōtæ stæfnæ oc sak. oc
 thre mark. for ban. æn gær
 thæt a. annæt ar. tha bōtæ
 stæfnæ oc sak oc sæx mark.
 for ban. æn gær thæt a
 thrithiæ ar. tha bōtæ stæfnæ
 oc sak oc ni mark. for ban.
 æn gær thæt a fiærthæ ar tha
 bōtæ stæfnæ//oc sak. oc
 firætiughæ mark. for ban oc
 sithæn aldræ mer.
 (455,4)

De to pågældende funktioner er ellers udtrykt ved *æn um* . . . i SKL (jfr. dog eksemplerne på *spørgeform* som stilistisk variant, behandlet under punkt e.). Mens konditionalsætningstypen *æn um* . . . i SKL tydeligt nok må betragtes som den karakteristiske udtryksform for funktionerne '+negation' og '+modsætning', og typen *æn* + *spørgeform* indtil videre som stilistisk variant heraf, er dette mindre evident i SJKL. Her skal nu citeres de eksempler, hvor både SJKL og SKL har typen *æn um*, *om*, *of* . . . med funktionerne '+negation' og '+modsætning':

' + negation'

SKL

15° Æn um man liggær a dōzdæhi
 ok gifær guþi ehn sina, þa
 ma han gifa halfæn hofoplōt
 sin, ok æi i sotum meræ;
 æn um þæt uil dylia arfæ
 hans at hanum dōþum, ok
 sihir præstæn, at gifæt uar,
 þa dyli þæt arfin mæþ tolf
 lahfastum mannum; æn uitni
 æræ til, þe ær a hōrþo ok

Æn of nokær wil giwæ .i.
 sotæsiæng. tha ma han æy
 mer giuæ æn half sin houet
 lot. æn om hans aruinggæ
 wiliæ thæt dylia eftær han
 dōth oc sikhær præst æn [at]
 thæt war giuæt tha//mughæ
 aruinggæ thæt dylia mæth tolf
 laghfæstæ mæn. æn ær tuiggæ
 mannæ witnæ til thær a

yfir sato, ok uil þo æn
arfæn i gen uitni dylia, þa
uiti þæt mæþ tolf næfndom
mannum i kirkiu sokn.
(833,3)

hørthæ muæ aruingæ dylia
mæth næfnd .i. kirkæ soghn.
oc tho æy wildæ næfnd.
(449,6)

16° Æn þæsi lund a næfnd at
faræ: Þe ær næfndi æræ, þe
skulu annæt tuiggia suæria
mæþ þem, ær sæktæþær ær,
ællær mæþ hin, ær sæktir;
æn um annær skil sik undæn
ok uil æi huæ[r]kin suæria,
þa bōtæ han siahs øræ fore
huær stæfnæ, ær han suær æi,
utæn hanum fullæs lahæ
forfal, ok se þy atær
skyldær at suæria; æn bondæn
þæn ær sæktæþær ær se e
ufældær, til annat tuiggia
suærs.
(841,3)

æn thæsæ lund a. næfnd at
gangæ. the ær næfndæ worthæ.
the skulæ ællær sværia mæth
thæn ær sæktær ær. ællær mæth
thæn ær sæktæthæ. *æn [vm]*
nokær theræ wil sek undæn
skilia oc wil æy sværia, tha
bōtæ sæx øræ for hwær stæfnæ
ær han svær æy utæn han latær
mōtæ laghæ for fal. oc se tho
atær skyld at sværia. æn
mannæn ær sæktath ær. se e.
wfældh til thæs ær annæt
theræ swærs.
(451,2)

17° Þæmmæ ræti i gen þa gafu
bōndær biscope þripiungs tinde
af alli sæþ sinni ok enstaþ
hem at føre innæn kirkiu
sokn. *Æn um sak uarþær*
gifin bondæ, at han hafir
alziki ret af tindæ sinum,
stande fore mæþ tolf
lahfastum mannum; uarþær
hanum sak gifin, at han
hafir sum[t] ret, ok æi alt, //
uiti mæþ en eþe sinu ællær
late ut tindæ ok bōtæ half
mark.
(862,1)

Fore thænnæ ræt hauæ bōndær
iæth biscop thrithing tindæ
af al theræ sath. oc en stæth
hem [at] føræ .i. kirkæ soghn.
æn om man worthær with at han
hauær æy sin tindæ ræt. tha
wæria sek mæth en tyltær eth.
æn witær man hanum at han
hauær sumpt ræt oc æy alt.
tha late ut oc bōtæ a half
mark. ællær wæria sek mæth
//sin enæ eth
(455,13)

' + modsætning':

18° tækær man af kirkiu æll//ær
 utæn kirkiu þæt ær guþi ær
 til handæ uihþ, ællær af
 kirkiu nokæt þæt ær annær
 man hafir þær lahæt, utæn
 lof hins ær þær lahþe, rætæ
 ut ok bõtæ a þre mark; æn um
 han dyl, uiti mæþ tolf mannum,
 þem ær til uarþa næfnde af
 kirkiu sokn, utæn uinum
 sinum. *Æn um man pløghær af
 kirkiu akre ællær [slar af]
 æng*, ok uarþær þæt kært, biuþi
 til reps, um re[p]d[r]øht ær;
 æn af hanum repæs, þa hafi
 forgiort arfoþe sinu, æn um
 han saþe, sina sæþ; æn
 kirkiu ran ma
 þæt æi hetæ, num han uil æi
 repæ ok fôrær in a forbuþ.
 (828,2)

Tækær man af kirkæ ællær af
 kirkæ garth nokæt thæt ær
 guth ær til hændæ wigh. ællær
 af kirkæ nokæt thæt ær annær
 man hauær til halz laght utæn
 hans lof ær thæt thær laghthæ.
 rætæ ut thæt han tok oc bõtæ
 a thre mark. æn wil han log
 fore giwæ. tha wariæ sek mæth
 næf[n]d innæn kirkæ//soghn.

Om kirkæ iorth
*Æn om [man] pløghær af kirkæ
 akær ællær æng*. oc warthær
 thæt kærth tha biuthæ tel
 reps. oc til ræt mal. æn
 repæs af hanum!tha hauæ
 forgiort sit aruæth. æn kirkæ
 ran ma thæt æy hetæ. utæn han
 wil æy repæ. oc fôrær in a
 forboth.
 (448,2)

Mens eksemplerne på anvendelse af *æn + spørgeform* i SKL som sagt indtil videre kunne betragtes som udtryk for stilistisk variation i forhold til typen *æn um . . .*, kan typen *æn + spørgeform* i SJKL ikke betragtes som en sådan stilistisk variation af typen *æn om, of . . .* Her synes det snarere at være det omvendte, der er tilfældet, men mærkeligt nok således: hvor typen *æn om, of . . .* anvendes, forekommer den i den første af to bestemmelser, der, betegnet ved deres mindre specificerede funktion, begge har funktionen '+samme retssag' (se Figur 4), hvis den pågældende bestemmelse har funktionen '+negation'; hvis den pågældende bestemmelse har funktionen '+modsætning', findes typen *æn, um, om, of . . .* desuden, hvor den forudgående bestemmelse har funktionen '+samme retssag'. I SJKL forekommer konditionalsætningstypen *æn um, om, of . . .* med andre ord i en kontekst, hvor den pågældende bestemmelse kan tolkes, som om den står i relief til bestemmelser med funktionen '+samme retssag' (dvs. i sammenhængende bestemmelser), således at den enten fremhæver introduktionen

af en ny modsætning eller introducerer negationen til den forudgående bestemmelse.

Også typen *æn + spørgeform* forekommer i denne position i SJKL, men det karakteristiske er, at typen *æn um, om, of . . .* hér ikke forekommer i den anden eller tredje af flere sammenhængende bestemmelser med funktionen '+negation' således som typen *æn + spørgeform*. At typen *æn um, om, of . . .* i SJKL netop synes at have denne specielle funktion, støttes ved den kendsgerning, at hvor SKL har den i ældre middeldansk sjældne type *æn . . .* med funktionen '+negation', anvender SJKL typen *æn um, om, of . . .*, hvor bestemmelsen er den første i rækken med funktionen '+samme retssag' (se eksempel 22°), mens typen *æn + spørgeform* anvendes, hvor bestemmelsen ikke er den første i rækken af bestemmelser med funktionen '+samme retssag' (se eksempel 23°). Hvor SKL derimod har typen *æn . . .* med funktionen '+modsætning' (se eksempel 27°), anvendes typen *æn + spørgeform*, selv om denne bestemmelse følger efter en bestemmelse med funktionen '+samme retssag'.

Med denne viden om anvendelsen af typen *æn um, om, of . . .* i SJKL indser man nu, at eksempler på netop denne type, der er opført under '+anaforisk', kan omtolkes til '+anaforisk'. Det drejer sig om følgende to eksempler:

SKL

Æn þæsæ æræ loh um kirkiu ran:
 tækær man af kirkiu all//ær
 utæn kirkiu þæt guþi ær
 til handæ uihþ, ællær af kirkiu
 nokæt þæt ær annær man hafir
 þær lahæt, utæn lof hins ær
 þær lahþe, rætæ ut ok bõtæ a
 þre mark; æn um han dyl, uiti
 mæþ tolf mannum, þem ær til
 uarþa næfnde af kirkiu sokn,
 utæn uuinum sinum. Æn um man
 pløghær af kirkiu akre ællær
 [slar af] æng, ok uarþær þæt
 kært, biuþi til reps, um
 re[p]d[r]øht ær; æn af hanum
 repæs, þa hafi forgiort

SJKL

Tækær man af kirkæ ællær af
 kirkæ garth nokæt thæt ær
 guth ær til hændæ wigh. ællær
 af kirkæ nokæt thæt ær annær
 man hauær til halz laght utæn
 hans lof ær thæt thær laghtæ.
 rætæ ut thæt han tok oc bõtæ
 a thre mark. æn wil han log
 fore giwæ. tha wariæ sek mæth
 næf[n]d innæn kirkæ//soghñ.

Om kirkæ iorth

Æn om [man] pløghær af kirkæ
 akær ællær æng. oc warthær
 thæt kærth tha biuthæ tel reps.
 oc til ræt mal. æn repæs af
 hanum; tha hauæ forgiort sit

arfoþe sinu; æn um han saþe,
sine sæþ; æn kirkiu ran ma þæt
æi hetæ, num han uil æi repæ
ok fôrær in a forbuþ. Æn um//
han tækær af kirkiu
repd[r]øht land alt ællær af
kirkiu þokka lande akær ællær
æng ok kallær sik æha, uiti
þæt mæþ næfnd kirkiu manne
ællær rætæ ut ok bôtæ þre
mark.

Hoggær man i kirkiu skohe
uefælas, ok netær han, uiti
mæþ þrim mannum ællær bôtæ
tua øræ; æn um man hoggær
uipkast, dyli mæþ tolf lahfastum
mannum ællær bôtæ þre mark.

19° *Brytær man hælh i kirkiu
garþe*, ok dyl han, uiti mæþ
toLF lahfastum mannum; æn um
man brytær i kirkiu sialfa,
aftær ællær fram, dyli mæþ
t//olf næfndum mannum; æn um
han ma þæt æi orka, ok uil han
hældær iarn bæra, þa æho þæs
20° kost. *Æn um man liggær a
døzðæhi ok gifær guþi ehn
sina*, þa ma han gifa halfæn
hofoþlot sin, ok æi i sotum
meræ; æn um þæt uil dylia arfæ
hans at hanum døþum, ok sihir
præstæn, at gifæt uar, þa dyli
þæt arfin mæþ tolf lahfastum
mannum; æn uitni æræ til,
þe ær a hørþo ok yfir sato,
ok uil þo æn arfæn i gen
uitni dylia, þa uiti þæt mæþ tolf
næfndom mannum
i kirkiu sokn. Æn um

aruæth. æn kirkæ ran ma thæt
æy hetæ. utæn han wil æy repæ.
oc fôrær in a forboth. æn
tækær han af kirkæ repdræghæn
iorth alt ællær! af tokke
ællær æng. oc kallær sek thæt
ægæ. tha wæria sek *mæth* næfnd
.i. kirkæ soghn. æn bristær
hanum næfnd tha rætæ thæt ut
oc bôtæ a thre mark.

Om kirkæ skogh

Æn hugær man .i. kirkæ skog
wandæ las. oc dyl han//tha
wæria sek *mæth* thre mæn ællær
bôtæ two øræ. æn huggær man|
annæn stor with .i. kirkæ
skogh tha wæria sek *mæth* en
tyltær eth ællær bôtæ thre
mark. *æn of man; brytær hælg
.i. kirkægarth* oc dyl han tha
wæria sek mæt en tyltær eth
toLF lagh fæstæ mæn. æn brytær
man .i. kirkæ tha wæria sek
mæth næfnd .i. kirkæ soghn

Om siælægift

*Æn of nokær wil giwæ .i.
sotæsiæng*. tha ma han æy mer
giuæ æn half sin houet lot.
æn om hans aruinggæ willæ
thæt dylia eftær han døth oc
sighær præst æn [at] thæt war
giuæt tha//mughæ aruinggæ
thæt dylia *mæth* toLF
laghfæstæ mæn. æn ær tuiggæ
mannæ witnæ til thær a hørthæ
muæ aruinggæ dylia *mæth* næfnd
.i. kirkæ soghn. oc tho æy
wildæ næfnd. æn wil man hel
in .i. klostær faræ tha ma han

hel man uil sik in gifæ, þa fare//han in mæþ allum hofoplót sinum. <i>Æn æi æræ</i> [fleræ] næfndir um kirkiu ran. (832,1 og 833,1)	in faræ mæth al sin houæth lot. <i>æn æy æræ fleræ næfndær om</i> <i>kirke raan</i> (448,14 og 449,5)
---	--

Det fremgår tydeligt af SKL, at eksemplerne 19° og 20° lader sig bestemme ved funktionen '+anatorisk', nærmere bestemt '+modsætning', idet det angives foran og efter alle bestemmelserne, at de alle har det til fælles, at de omhandler *loh um kirkiu ran*.

SKL anvender i eksempel 20° den type konditionalsætning, der er karakteristisk for funktionen '+modsætning' (*æn um . . .*), i eksempel 19° derimod den mulige variant, *spørgeform* (jfr. eksempel 12° under punkt e.).

SjKL anvender typen *æn um, om, of . . .* i begge eksemplerne, og begge bestemmelser introducerer en ny modsætning.

Også bestemmelsen SKL 838,3 lader sig nu overføre fra '+anatorisk' til '+anatorisk':

- 21° *Æn um man ueter mishælda i bardahe ællær i rane fæþær ællær moþor, broþor ællær systur, syzkinæ børnum ællær næst syzkinæ børnum, þæt skal mæþ næfnd dylia.*
(SKL (838,3))

Dette eksempel har funktionen '+modsætning', nemlig i relation til *Um kynzimi þa ær þættæ ræt* (se SKL 835,3).

Det gælder nu om at finde en forklaring på den store forskel der er i de to teksters anvendelse af typerne *æn um, om, of . . .* og *æn + spørgeform*.

I SjKL har typen *æn um, om, of . . .* den omtalte karakteristiske positionelle anvendelse, nemlig ved introduktion af '+modsætning' og '+negation', og denne type forekommer hér aldrig i andre positioner. Derimod findes *æn + spørgeform* både i denne position og i andre positioner i SjKL. I SKL derimod forekommer *æn um, om, of . . .* såvel i den karakteristiske positionelle anvendelse som i andre positioner. Dette gælder også typen *æn + spørgeform*. De to eksempler på forekomsten af denne type i SKL blev før karakteriseret som udtryk for variation, se eksemplerne 13°–14°. Vi vil nu se bort fra denne karakteristik og i stedet anlægge det synspunkt, der antydes i SjKL.

Eksempel 13° viser da typen *æn + spørgeform* anvendt i den anden af to bestemmelser med funktionen '+negation'. I eksempel 14° er *æn + spørgeform* udtryk for funktionen '+ modsætning', den funktion, hvor SJKL har begge typer.

Hvis vi med udgangspunktet i SJKL antager, at typen *æn um, om, of . . .* markerer emfase af funktionerne '+ modsætning' og '+ negation', mens *æn + spørgeform* er umarkeret, er det nu nødvendigt at beskrive restriktionerne for anvendelsen af *æn um, om, of . . .*

Konklusion:

Konditionalsætningstypen *æn um, om, of . . .* er karakteristisk for funktionerne '+ modsætning' og '+ negation'. Den markerer funktionen '+ negation', idet den aldrig forekommer med funktionen '÷ negation'. Denne type kan endvidere defineres som markant ved at give indholdselementerne '+ modsætning' og '+ negation' emfase, hvis det vil være muligt at beskrive restriktionerne for denne anvendelse.

g. *æn . . .* :

Denne konditionalsætningstype anvendes under alle tre funktioner af funktionen '+ anaforisk'.

' + negation'

SKL

2° Uarþær friþ brutin i
kirkiu garþe, hin ær brøt bōtæ
brut sin mæþ þrim markum, ok
biskop skære kirkiu [ællær
kirkiu] garþ ok beþæs æi af
bondom mera. *Æn æi orkar hin,
ær brutit hafir, þre mark,
fullæ til kirkiu mæn, sua at
þre mark se.*
(826,1)

SJKL

Warthær frit broth i. kirkæ
ællær .ij. kirkæ garth//thæn
ær frith brytær bōtæ thre mark.
oc biscop skæræ kirkæ. ællær
kirkæ garth. *æn of thæt ær swo
fatigh man thær .ij. kirkæ
brytær at han a æy thre mark.
tha aghæ kirkæ mæn at fullæ
hanum tel thre mark.*
(447,4)

23° sitær han kuær um þe
st//æfning, þa ær han sotær
bæþæ til botæ stæfnu ok
hofopsak. þa um han uil ei
bōtæ, þa skal hanum þianæstæ

kumær han æy æn tha. tha ær
han fallæn; bothæ for soghn oc
swa fore houæth sak oc tha a
præst at sætæn .i. for//both
oc æy .i. ban ath latæ for dagh

forbiuþæ ok samfynd manne ok
æi fore iamlanga i ban sætiæ,
num han spilli fore mannum
þianæstæ ok samfynd; *æn han
gþor þæt*, þa skal han i ban
sætiæ, ok hua sum hafir
samuist mæþ hanum, bōtæ þre
mark ok lata sæ of banni sla.
(858,3)

oc iæmlinggæ. num thæs at han
spiællær thiaenæstæ for kirkæ
mæn|*æn gþor han that* tha a
han .i. ban at latæn. oc hwo
sum sitæn hauær samfund mæth
hanum tha lata sek [aff] bannæ
sla. oc bōtæ thre mark.
(454,12)

' ÷ negation'

24° Æn um man pløghær af kirkiu
akre ællær [slar af] æng, ok
uarþær þæt kært, biuþi til
reps, um re[p]d[r]øht ær;
æn af hanum repæs, þa hafi
forgiort arfoþe sinu, æn um
han saþe, sina sæþ; æn kirkiu
ran ma þæt æi hetæ, num han
uil æi repæ ok fōrær in a
forbuþ.
(829,1)

Æn om [man] pløghær af kirkæ
akær ællær æng. oc warthær
thæt kærth tha biuthæ tel reps.
oc til ræt mal. *æn repæs af
hanum!* tha hauæ forgiort sit
aruæth. æn kirkæ ran ma thæt
æy hetæ. utæn han wil æy repæ.
oc fōrær in a forboth.
(448,3)

25° Um kynzimi þa ær þættæ ræt:
Æn man fæstær frænkunu sina,
ok fræhnær þæt biscop ok læggær
a forbuþ, tækær han
hana a forbuþ, fōr æn lohum ær
delt, þa a han i ban at gangæ;
æn um til lohe kumbær, þa skal til
næfna siahs mæn a hans uah ok
siahs a hænnæ, ok þo
a þæn uah ær ky[n]zimi þera
tæls samman, ok suæri sundær
ællær samman.
(835,3)

Of man fæstær sin frænkona oc
hōrær biscop thæt oc læggær
han thæm forboth a. oc tækær
han hænnæ sithæn .i. for both
fōr æn thæt worthær loghlikæ
delt tha a. biscop han at ban! =
sætæ. æn kumær thæt til loghæ
//tha a man thær til at næfnæ
sæx mæn! a. hans wagh oc sæx
mænnæ a. hæn!næ wagh. oc tho
a. thæn wagh ær theræ byrth
tæls sæmæn.
(449,15)

' + modsætning'

<p>26° Æn um man liggær a dōzdæhi ok gifær guþi ehn sina, þa ma han gifa halfæn hofoplot sin, ok æi i sotum meræ; æn um þæt uil dylia arfæ hans at hanum dōþum, ok sihir præstæn, at gifæt uar, þa dyli þæt arfin mæþ tolf lahfastum mannum; æn <i>uitni æræ til, þe ær a hōrþo ok yfir sato</i>, ok uil þo æn arfæn i gen uitni dylia, þa uiti þæt mæþ tolf næfndom mannum i kirkiu sokn. (834,1)</p>	<p>Æn of nokær wil giwæ .i. sotæsiæng. tha ma han æy mer giuæ æn half sin houet lot. æn om hans aruinggæ wiliæ thæt dylia eftær han dōth oc sighær præst æn [at] thæt war giuæt tha//mughæ aruinggæ thæt dylia <i>mæth</i> tolf laghfæstæ mæn. <i>æn ær tuiggæ manna witna til thær a hōrthæ</i> muæ aruinggæ dylia <i>mæth næfnd</i> .i. kirkæ soghn. oc tho æy wildæ næfnd. (449,9)</p>
--	---

Konditionalsætningstypen *æn* ... (som kun forekommer i SKL) kan ikke betragtes som variant af *æn um*, *om*, *of* ... , fordi den i modsætning til *æn um*, *om*, *of* ... også kan have funktionen ' ÷ negation'.

Konklusion:

Konditionalsætningstypen *æn* ... kan have alle tre funktioner inden for funktionen ' + anaforisk': ' + negation', ' ÷ negation' og ' + modsætning'. Ved funktionen ' + negation' anvendes denne type både i den første af sammenhængende bestemmelser med funktionen ' + samme retssag' og længere nede i rækken.

h. *subst.* + *um*, *of* ... :

Denne konditionalsætningstype anvendes i SKL og SJKL med funktionen ' ÷ anaforisk', samt i SKL med funktionen ' + modsætning'.

' ÷ anaforisk'

SKL	SJKL
<p>7° <i>Kirkiu um uihþ uarþær</i>, skal æi atær uiia, num løs uarþær altæræ stæn ællær bristi af altræ horn, æn þo at kirkia</p>	<p><i>Kirkæ of hun wighæs</i> tha ma hun æy annær sinnæ wighæ[s]. utæn thær worthær løs altær sten ællær at hyrnæ bristæ af altær</p>

uarþi bōt, num hun uarþi sua
miok spiallæþ, at æi þole guz
ræt, at hun muhi u uihþ uara.
(821,4)

ællær at hun worthær swa
mikælek spiællæth at thær ma
æy guz|thiænæstæ .ij. wæræ.
(445,6)

' + modsætning'

28° *Kirkia um lōs uarþær*, bōndær
skulu mæþ biskops uilia
præst til uælia.
(824,1)

Æn om kirkæ worthær lōs tha
skulæ kirkæ mæn præst tækæ
til mæth biscops wilia.
(446,9)

Konklusion:

Konditionalsætningstypen *subst. + um, of . . .* kan betragtes som en mulighed, dels ved funktionen '÷anaforisk' (jfr. den allerførste af lovbestemmelserne i JL: *Barn of thæt wrihær æristnæth standæ arf oc æi ældær*), dels ved funktionen '+anaforisk'. Mere kan egentlig ikke siges ud fra disse få eksempler. Ud fra eksempel 27° kunne man dog tænke sig, at konstruktionen emfatiserer det substantiv, der står foran *um, of*.

i. *æn + spørgeform*:

I SKL anvendes denne konditionalsætningstype ialt 3 gange med funktionerne '+negation' og '+modsætning'. I SJKL er denne type den karakteristiske for funktionerne '+negation' og '+modsætning'; desuden anvendes den her 2 af 6 mulige gange ved funktionen '÷negation', hvor ellers *spørgeform* er den almindelige udtryksmåde. Ud fra bestemmelsen af typen *æn um, om, of . . .* under punkt f. kan følgende konkluderes om typen *æn + spørgeform*.

Konklusion:

æn + spørgeform er den i forhold til typen *æn um, om, of . . .* umarkerede type, idet den anvendes med funktionen '+anaforisk' overhovedet. I forhold til typen *æn um, om, of . . .* er den neutral i henseende til at fremhæve indholdselementerne '+modsætning' og '+negation', hvis det vil være muligt at beskrive restriktionerne for anvendelsen af *æn um, om, of . . .*

Ud fra bestemmelserne af de forskellige konditionalsætninger i punkterne e. til i. kan følgende skemaer opstilles for hver af de to kirkelove.

Figur 6.

SKL		'÷anatorisk'	'÷anatorisk'		
sædvanlig form	spørgeform 2 gange	'÷negation'	'÷negation'	'÷negation'	'÷modsatning'
		æn um ... 7 gange	spørgeform 5 gange	æn um ... 11 gange	
anden form	subst. + um ... 1 gang	æn + spørgeform 2 gange æn ... 2 gange	æn ... 2 gange	spørgeform 4 gange æn + spørgeform 1 gang subst. + um 1 gang	

Figur 7.

SjKL		'÷anatorisk'	'÷anatorisk'		
sædvanlig form	spørgeform 3 gange	'÷negation'	'÷negation'	'÷negation'	'÷modsatning'
		æn + spørgeform 7 gange	spørgeform 3 gange	æn + spørgeform 14 gange	
anden form	subst. + om ... 1 gang of ... 1 gang	æn om, of ... 4 gange	æn + spørgeform 2 gange	æn om, of ... 2 gange spørgeform 2 gange	

Figur 6 og 7 samt punkterne e. til i. berettiger da til følgende konklusion: *spørgeform* og *subst. + um, of ...* må betragtes som umarkerede i henseende til begrebet 'anatorisk', fordi disse former både forekommer med funktionen '+anatorisk' og '÷anatorisk'. Man kunne nu tænke sig, at også typen *om, of ...* kunne forekomme med funktionen '+anatorisk', således at enhver type, der kan have funktionen '÷anatorisk' også kan have funktionen '+anatorisk' og således bestemmes som umarkeret. Endvidere har forholdet mellem typerne *æn um, om, of ...* og *æn + spørgeform* vist sig at være således, at typen *æn um, om, of ...* er den markerede i henseende til funktionen 'negation', mens *æn + spørgeform* er den umarkerede, idet *æn um, om, of ...* kun har

funktionen '+negation', og *æn* + *spørgeform* har begge funktioner. Typerne *æn* . . . og *æn* + *spørgeform* har nøjagtig de samme funktioner, de er begge markerede i henseende til begrebet 'anatorisk', idet de har funktionen '+anatorisk', og idet de kan bruges i alle tre anatoriske funktioner.

En matriks, som også skulle være relevant for ældre middeldanske lovttekster udover kirkelovene, kommer da til at se således ud:

Figur 8. Matriks gældende for ældre middeldanske lovttekster. Kun de markerede tilfælde er angivet.

	'anatorisk'	'samme retssag'	'negation'
subst. + um, om, of . . .			
um, om, of . . .			
spørgeform			
<i>æn</i> . . .	+		
<i>æn</i> + spørgeform	+		
<i>æn</i> um, om, of . . .	+		+

II. 4. Verifikation af tolkningerne på et andet materiale og efterprøvning af tolkningernes forklaringsværdi. Ved hjælp af matriksen og oplysningerne om, hvormange gange de forskellige konditionalsætnings typer er anvendt (se Figur 6 og 7), kunne man opstille følgende teori:

I en tekst, hvor typen *æn um, om, of* . . . forekommer, forekommer nødvendigvis også de mindre specifikke typer *æn* + *spørgeform* og *spørgeform*, men ikke omvendt; i en tekst, hvor *æn* + *spørgeform* forekommer, forekommer nødvendigvis også typen *spørgeform*, men ikke omvendt.

Det må desuden anses for at være et almindeligt logisk princip, at jo større anvendelse en tekst gør af de markerede typer, jo større prægnans må teksten have.

Vi vil nu vende os mod kontrolmaterialet. Vi vil dels verificere de endelige bestemmelser af begreberne 'anatorisk', således som de fremgår af konklusionerne i punkterne e. til i.; dels vil vi undersøge, om den ovenfor opstillede teori kan bekræftes.

Først skal valget af kontrolmaterialet begrundes. Det fremgik af

eksemplerne 20° og 21° under punkt f., at den største vanskelighed ved analysen af kirkelovene ligger i afgørelsen af '+anatorisk' og '÷anatorisk'. Ved at vælge et sammenhængende afsnit af lovbestemmelser, der alle klart omhandler tyveri, møder vi kun én gang problemet, nemlig i den allerrørste bestemmelse, den eneste der bestemmes med funktionen '÷anatorisk'. At vi i kontrolmaterialet kun har ét eksempel på funktionen '÷anatorisk', er irrelevant, idet verifikationens gælder bestemmelsen af de markerede typer.

Skemaerne for anvendelsen af de forskellige konditionalsætningstyper ser således ud for hver af de tre lovtekster:

Figur 9.

SL		'÷anatorisk'	'+anatorisk'		
sædvanlig form	spørgeform 1 gang	'÷negation'	'÷negation'	'÷modsatning'	
		spørgeform 12 gange	spørgeform 20 gange	spørgeform 47 gange	
anden form	æn + spørgeform 2 gange	æn + spørgeform 1 gang	æn + spørgeform 2 gange	

Figur 10.

JL		'÷anatorisk'	'+anatorisk'		
sædvanlig form	spørgeform 1 gang	'÷negation'	'÷negation'	'÷modsatning'	
		æn + spørgeform 5 gange	æn + spørgeform 7 gange	æn + spørgeform 17 gange	
anden form	spørgeform 2 gange	spørgeform 3 gange oc + spørgeform 1 gang of... 1 gang	spørgeform 13 gange of... 5 gange æn of... 2 gange subst. + of... 1 gang vtæn + spørgeform 1 gang	

Figur 11.

VL		'÷anaforisk'		
sædvanlig form	spørgeform 1 gang	'÷negation'	'÷negation'	'÷modsatning'
		æn + spørgeform 3 gange	spørgeform 7 gange	æn + spørgeform 19 gange
anden form	oc + spørgeform 4 gange æn + spørgeform 1 gang om ... 1 gang	spørgeform 4 gange æn om ... 1 gang

Det fremgår af Figurerne 9 til 11, at bestemmelserne af de begreber, hvorved 'anaforisk' defineres, kan betragtes som verificeret: forholdet mellem konditionalsætningstype og funktion i SL, JL og VL svarer til forholdene i kirkelovene, og som vi før forudså, må typen *um, om, of* ... bestemmes som umarkeret i henseende til begrebet 'anaforisk'. JL og VL har udover de typer, der anvendes i kirkelovene, typen *oc + spørgeform*, og JL desuden typen *vtæn + spørgeform*. Vi skal ikke her komme nærmere ind på disse typer, men blot konstatere, at de forekommer i tekster, der i det hele anvender flere forskellige sætningstyper end i kirkelovene. En ting skal imidlertid fremhæves, nemlig at JL adskiller sig fra de andre lovtekster ved at anvende typen *æn + spørgeform* som sædvanlig form også ved funktionen '÷negation'. Dette må tolkes som udtryk for prægnans, idet *æn + spørgeform* er den markerede og *spørgeform* den umarkerede type i henseende til begrebet 'anaforisk'.

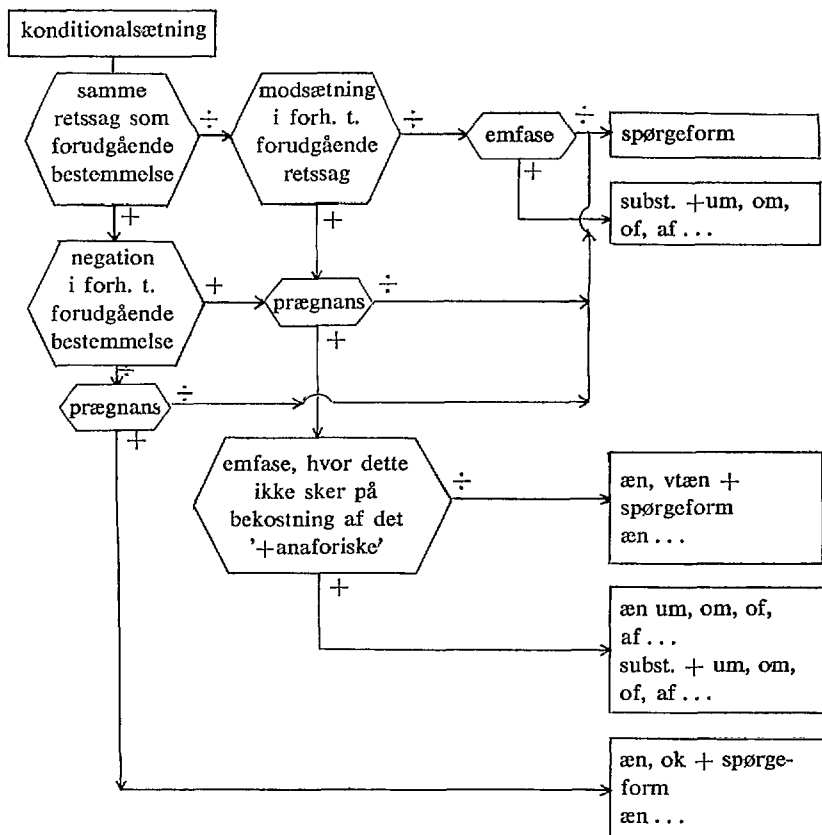
Også teorien om konditionalsætningstypernes forekomster bekræftes ved de tre skemaer. SL anvender færrest forskellige typer, og *spørgeform* er langt den dominerende type; udover *spørgeform* anvendes *æn + spørgeform* sporadisk og aldrig *æn um*. JL og VL må betragtes på linie med SJKL i henseende til prægnans: ved funktionerne '÷negation' og '÷modsatning' dominerer *æn + spørgeform* over *æn um, om, of* ...

Idet såvel konklusionerne vedrørende forholdet mellem konditionalsætningstype og funktion som teorien om forekomsterne af konditionalsætningstyperne således er blevet bekræftet, må tolkningen af tekstene i henseende til begrebet 'anaforisk' anses for sandsynliggjort.

Med hensyn til teksternes prægnans kan anføres: Det er før blevet omtalt (jfr. punkt f.), at SKL i modsætning til SJKL omhyggeligt angiver de indholdselementer, som de '+anaforiske' bestemmelser forholder sig til, i bestemmelser, der enten står foran gruppen af de '+anaforiske' bestemmelser eller både foran og bagefter disse. Denne form for prægnans må nu fastslås som forudsætningen for, at SKL kan anvende typen *æn um, om, of . . .* i et så relativt stort omfang, som den gør, fordi det '+anaforiske' element netop støttes ved disse bestemmelser, således at SKL, uden at det går ud over det '+anaforiske', kan tillade sig at fremhæve '+modsætning' og '+negation'. At tyverikapitlerne i landskabslovene ikke anvender typen *æn um, om, of . . .* relativt så ofte som SJKL, kan forklares ved, at tyverikapitlerne består af én gruppe med langt flere '+anaforiske' bestemmelser end hver af de enkelte grupper af '+anaforiske' bestemmelser i SJKL; det må nemlig i langt højere grad være på bekostning af det '+anaforiske' indhold, at fremhævelsen af '+modsætning' og '+negation' sker i en gruppe med mange '+anaforiske' bestemmelser end i en gruppe med få. I denne forbindelse kan der henvises til andre kapitler af VL, hvor typen *æn um, om, of . . .* forekommer relativt hyppigere, for eksempel til kapitlerne om lemlæstelse §§ 89 til 127. I modsætning til kapitlerne om tyveri består disse kapitler næsten udelukkende af bestemmelser med funktionen '+modsætning'. Det '+anaforiske' forstyrres her ikke så let, fordi der er tale om parallelitet, en opremsning af modsætning på modsætning; en fremhævelse af funktionen '+modsætning' ved typen *æn um, om, of . . .* sker derfor ikke på bekostning af det '+anaforiske', som jo netop er definitionen på denne type konditionalsætninger. Den relativt ringe forekomst af typen *æn um, om, of . . .* i tyverikapitlerne i VL og JL kan med andre ord forklares ved det store antal '+anaforiske' bestemmelser og disses vekslende '+anaforiske' funktioner: '+negation', '÷negation' og '+modsætning'. Vi har hermed fundet restriktionerne for anvendelsen af typen *æn um, om, of . . .* (jfr. konklusionerne i punkterne f. og i.: typen kan kun anvendes, hvor emfase af '+modsætning' og '+negation' ikke sker på bekostning af det '+anaforiske'.)

III. Konklusion

Restriktionerne for anvendelsesmulighederne af de forskellige foranstillede konditionalsætningstyper i de undersøgte tekster lader sig nu fremstille ved rutediagrammet i figur 12.

Figur 12.

Restriktionerne for anvendelsesmulighederne af de forskellige typer foranstillede konditionalsætninger. At en bestemmelse betegnes ved '+samme retssag som forudgående bestemmelse' vil sige, at de implicerede parter overhovedet kan være de samme i den forudgående og den pågældende bestemmelse; at en bestemmelse betegnes ved '+modsvætning i forhold til forudgående retssag' vil sige, at et eller flere led i den pågældende bestemmelse er co-hyponyme med et eller flere led i den forudgående retssag; at en bestemmelse betegnes ved '+negation i forhold til forudgående bestemmelse' vil sige, at sandheden af de(n) forudgående bestemmelse(r) benægtes eller søges benægtet i den pågældende bestemmelse.

De konditionalsætninger, der følger minuspilen ved 'modsætning i forhold til forudgående retssag' er '÷anatoriske', mens konditionalsætningerne, der følger den tilsvarende pluspil og pluspilen fra 'samme retssag som forudgående bestemmelse' er '+anatoriske'. Ved stilistisk variation anvendes typerne *spørgeform* og (den i kirkelovene sjældne) *um, om, of, af* . . .

IV. Efterskrift

Det har stået som et problem for forskningen, hvorvidt kirkelovene oprindeligt er affattet på dansk eller latin. Diderichsen⁵⁰ hævder, at kirkelovens store antal af konditionalsætninger med indledende *æn* afviger så væsentligt fra landskabslovene, at det er mest sandsynligt, at de dansksprogede kirkelovstekster er sekundære i forhold til de latinske.

Eftersom anvendelsen af konditionalsætninger med indledende *æn* viser de samme anvendelsesmuligheder i kirkelovene og landskabslovene, kan konditionalsætningstyper med indledende *æn* ikke tjene til kriterium for kirkelovens eventuelle latinske herkomst.

NOTER

(1) Følgende er fælles for notationen i noterne 1–16: henvisningerne med indekstal angiver, at SKL og SJKL ikke anvender den samme type konditionalsætning på det korresponderende sted. Indekstallet angiver korrespondensen, således at til eksempel *æn + spørgesætning* i SJKL 446,4¹ i note 8 korresponderer med *æn um* . . . i SKL 822,2¹ i note 10. Parentes om henvisningen angiver, at parallelteksten ikke anvender konditionalsætning på det korresponderende sted. Noterne 1–8 indeholder henvisninger til konditionalsætninger med funktionen '÷anatorisk': SKL har *æn um* . . . ialt 7 gange: 828,2; 833,1; 834,3¹³; (838,3); 839,2¹⁷; (863,2); 864,1²⁰. – (2) SJKL har *æn of, om* . . . ialt 4 gange: 446,9²; 448,2; 448,14¹⁰; 449,5. – (3) SKL har *subst. + um* . . . ialt 2 gange: 821,4; 824,1². – (4) SJKL har *subst. + of* . . . ialt 1 gang: 445,6. – (5) SJKL har *of* . . . ialt 1 gang: 449,15¹⁴. – (6) SKL har *spørgeform* ialt 4 gange: 824,2; 825,3; 831,1⁸; 832,1¹⁰. – (7) SJKL har *spørgeform* ialt 4 gange: 446,10; 447,7⁴; 456,4²⁰. – (8) SJKL har *æn + spørgeform* ialt 5 gange: 446,4¹; 448,11⁸; 449,2¹¹; 449,11¹³; 450,11¹⁷; (453,11). – (9) Noterne 9–16 indeholder henvisninger til konditionalsætninger med funktionen '+anatorisk': SKL har *æn* . . . ialt 5 gange: 826,1³; 829,1⁰; 834,1¹²; 835,3¹⁴; 858,4²². – 10) SKL har *æn um* . . . ialt 19 gange: 822,2¹; 827,4³; 829,3⁷; 831,2⁰; 832,2¹¹; (832,3); 833,3; 836,2¹⁵; 838,1¹⁶; (839,1); (839,3); 841,3; (844,2); 850,1¹⁰; (853,2); 854,1²⁰; 854,4²¹; 859,3²³; 862,1.

(11) SJKL har *æn of, om* . . . ialt 4 gange: 447,4³; 449,6; 451,2 (her har ud-

giveren indsat et *vm*; da der intet steds ellers i SJKL eller i VL overhovedet efter Stockh. C 69 findes konstruktionen *æn...*, er der ingen grund til at betvivle korrektionen); 455,13. – (12) SKL har *spørgeform* ialt 10 gange: 827,14; 843,1; 843,3¹⁸; 856,2; 856,3; (857,4); (859,1); 860,1²⁴; 862,3²⁵. – (13) SJKL har *spørgeform* ialt 4 gange: 451,9; 454,5; 454,6; 454,8. – (14) SKL har *æn + spørgeform* ialt 3 gange: (852,4); 855,1; 859,4. – (15) SJKL har *æn + spørgeform* ialt 20 gange: 447,11⁵; 448,3¹⁰; 448,5⁷; (448,8); 448,12⁹; 449,9¹²; 450,1¹⁵; 450,5¹⁰; 451,11¹⁸; 453,1¹⁰; (453,8); 453,9²⁰; (453,11); 453,12²¹; 454,1; 454,12²²; 455,3²³; 455,4; 455,5²⁴; 456,1²⁵. – (16) SKL har *ha um...* ialt 1 gang: (857,3). – (17) SKL 864,1 ~ SJKL 456,4. – (18) SKL 834,3 ~ SJKL 449, 11; SKL 839,2 ~ SJKL 450,11. – (19) SKL 824,1 ~ SJKL 446,9. – (20) SKL 832,1 ~ SJKL 448,14.

(21) SKL 831,1 ~ SJKL 448,11. (22) SKL 826, 1 ~ SJKL 447,4. – (23) SKL 829,1 ~ SJKL 448,3; SKL 834,1 ~ SJKL 449,9; SKL 858,4 ~ SJKL 454,12. – (24) SKL 835,3 ~ SJKL 449,15. – (25) SKL 827,4 ~ SJKL 447,11; SKL 829,3 ~ SJKL 448,5; SKL 831,2 ~ SJKL 448,12; SKL 836,2 ~ SJKL 450,1; SKL 838,1 ~ SJKL 450,5; SKL 850,1 ~ SJKL 453,1; SKL 854,1 ~ SJKL 453,9; SKL 854,4 ~ SJKL 453,12; SKL 859,3 ~ SJKL 455,3. – (26) SKL 822,2 ~ SJKL 446,4; SKL 832,2 ~ SJKL 446,4; SKL 832,2 ~ SJKL 449,2. – (27) SKL 827,1 ~ SJKL 447,7. – (28) SKL 843,3 ~ SJKL 451,11; SKL 860,1 ~ SJKL 455,5; SKL 862,3 ~ SJKL 456,1. – (29) Jfr. John Lyons: *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge 1969, p. 453 ff. – (30) Følgende er fælles for notationen i noterne 30–45: henvisningerne med indekstal angiver, at der er tale om henvisning til alle konditionalsætninger, hvor begge tekster har konditionalsætning på parallelstedet. I modsætning til notationen ved noterne 1–16 står henvisningerne med indekstallene hér i kontrast til henvisningerne med parentes, idet parentes, ligesom i noterne 1–16, angiver, at parallelteksten ikke anvender konditionalsætning på det korresponderende sted. Indekstallene angiver korrespondensen. Noterne 30–32 indeholder henvisninger til konditionalsætninger med funktionen 'negation i forhold til forudgående bestemmelse(r)': *æn um, om, of...*: SKL: 822,2²; 827,4⁸; (832,3); 833,3¹⁷; 841,3²⁴; 850,1²⁷; (853,2); 854,4²⁰; 862,1³⁸. SJKL: 447,4⁰; 449,6¹⁷; 451,2²⁴; 455,13²⁸.

(31) *æn + spørgeform*: SKL: (852,4); 855,1³⁰. SJKL: 446,4²; 447,11⁸); 453,1²⁷; (453,8); 453,12²⁰; 454,12³⁴; 454,1³⁰. – (32) *æn...*: SKL: 826,1⁰; 858,3³⁴. – (33) Noterne 33–36 indeholder henvisninger til konditionalsætninger med funktionen 'negation i forhold til forudgående bestemmelse(r)': *spørgeform*: SKL: 827,1⁷; 843,1²⁵; 843,3²⁰; 856,2³¹; 857,2³³; (859,1); SJKL: 451,9²⁵; 454,5³¹; 454,8³³. – (34) *æn + spørgeform*: SJKL: 448,3¹⁰; 451,11²⁰. – (35) *æn...*: SKL: 829,1¹⁰; 835,3²⁰. – (36) *ha um...*: SKL: (857,3). – (37) Noterne 37–41 indeholder henvisninger til konditionalsætninger med funktionen 'modsatning i forhold til forudgående retsag': *spørgeform*: SKL: 831,1¹²; 856,3³²; 860,1³⁷; 862,3³⁰. SJKL: 454,6³²; 456,4⁴⁰. – (38) *æn um, om, of...*: SKL: 828,2⁰; 829,3¹¹; 831,2¹³; 832,2¹⁵; 834,3¹⁰; 836,2²¹; 838,1²²; (839,1); 839,2²³; (839,3); (844,2); 854,1²⁸; 859,3³⁵; (863,2); 864,1⁴⁰. SJKL: 446,9³; 448,2⁹. – (39) *æn + spørgeform*: SKL: 859,4³⁶. SJKL: 448,5¹¹; 448,11¹²; 448,12¹³; 449,2¹⁵; 449,9¹⁸; 449,11¹⁰; 450,1²¹; 450,5²²; 450,11²³; 453,9²⁸; (453,11); 455,3³⁵; 455,4³⁰; 455,5³⁷; 456,1³⁰. – (40) *subst. + um, om, of...*: SKL: 824,1³.

(41) *æn*...: SKL: 834,1¹⁸. – (42) Noterne 42–45 indeholder henvisninger til konditionalsætninger med funktionen '÷ anaforisk': *spørgeform*: SKL: 824,2⁴; 825,3⁵; 832,1¹⁴; SJKL: 446,10⁴; 447,2⁵; 447,7⁷. – (43) *of*...: SJKL: 449,15²⁰. – (44) *æn um, om, of*...: SKL: 833,1¹⁰; (838,3). SJKL: 448,14¹³; 449,5¹⁰. – (45) *subst. + um, om, of*...: SKL: 821,4¹. SJKL: 445,6¹. – (46) SKL 822,2 ~ SJKL 446,4; SKL 827,4 ~ SJKL 447,11; SKL 850,1 ~ SJKL 453,1; SKL 854,4 ~ SJKL 453,12. – (47) SKL 826,1 ~ SJKL 447,4. – (48) SKL 858,3 ~ SJKL 454,12. – (49) SKL 843,3 ~ SJKL 451,11. (50) SKL 827,1 ~ 447,7.

(51) SKL 829,1 ~ SJKL 448,3. – (52) SKL 835,3 ~ SJKL 449,15. – (53) SKL 831,1 ~ SJKL 448,11; SKL 860,1 ~ SJKL 455,5; SKL 862,3 ~ SJKL 456,1. – (54) SKL 829, 3 ~ SJKL 448,5; SKL 831,2 ~ SJKL 448,12; SKL 832,2 ~ SJKL 449,2; SKL 834,3 ~ SJKL 449,11; SKL 836,2 ~ SJKL 450,1; SKL 838,1 ~ SJKL 450,1; SKL 838,1 ~ SJKL 450,5; SKL 839,2 ~ SJKL 450,11; SKL 854,1 ~ SJKL 453,9; SKL 859,3 ~ SJKL 455,3. – (55) SKL 864,1 ~ SJKL 456,4. – (56) SKL 824,1 ~ SJKL 446,9. – (57) SKL 834,1 ~ SJKL 449,9. – (58) SKL 832,1 ~ SJKL 448,14. – (59) Paul Diderichsen: *Dansk prosahistorie* I.1, 1968, pp 75–76.